

Michał Ceglarek

Muzułmańskie duszpasterstwo wojskowe w II Rzeczypospolitej : zarys historyczny Pułku Ułanów Tatarskich

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 14, 117-135

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Michał Ceglarek

(Wydział Historii UP JP II, Kraków)

Muzułmańskie duszpasterstwo wojskowe w II Rzeczypospolitej. Zarys historyczny Pułku Ułanów Tatarskich

Przedmiotem niniejszego artykułu będzie mużułmańskie duszpasterstwo wojskowe w II Rzeczypospolitej¹ oraz rys historyczny Pułku Ułanów Tatarskich, a następnie 1. Szwadronu Ułanów Tatarskich działającego w ramach 13. Pułku Ułanów Wileńskich, w których to formacjach służyli polscy wyznawcy islamu.

II Rzeczypospolita była państwem, w którym 36% społeczeństwa stanowili przedstawiciele mniejszości narodowych i religijnych. Najbardziej zróżnicowanymi pod tym względem były ziemie przygraniczne oraz rejony północno-wschodniej Polski². Prawo polskie uznawało odmienność zarówno etniczną, jak i religijną³ poszczególnych mniejszości.

Jedną z najmniejszych grup etniczno-wyznaniowych⁴ w II RP była mniejszość tatarska⁵. Liczyła ona około 5-6 tysięcy wyznawców

¹ Pojęcie Druga Rzeczypospolita (II RP) odnosi się do nazwy państwa polskiego funkcjonującego w latach 1918-1939. Czas ten określa chronologię, zaś granice państwowe tworzą zakres terytorialny podejmowanego problemu badawczego. Zob. W. Bankowicz, M. Bankowicz, A. Dudek, *Słownik Historii XX wieku*, Kraków 1992, s. 290.

² U. Wróblewska, *Polityka oświatowa państwa polskiego wobec mniejszości narodowych, grup etnicznych wyznaniowych zamieszkujących Kresy Wschodnie w II RP*, „Nauka” 2011, 2, s. 109.

³ Wyznania: rzymskokatolickie, greckokatolickie, ewangelicko-augsburskie, staroobrzędowe, prawosławne, judaistyczne, islamskie oraz karaimskie zostały prawnie uznane przez państwo polskie. Zob. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej nr 60 z 1933 r. poz. 455.

⁴ Wyjaśnienia domaga się pojęcie mniejszości narodowej i etnicznej. Otóż, przez mniejszość narodową rozumiemy grupę obywateli polskich o odrębnym pochodzeniu, która tradycyjnie zamieszkuje terytorium Polski, ale pozostaje w mniejszości

islamowi sunnickiego⁶. Stanowili oni w dużym stopniu grupę zasymilowaną, która wykazywała duży poziom lojalności wobec państwa polskiego. Jako osadnicy pojawili się najpierw w Wielkim Księstwie Litewskim⁷ w 1397 r., kiedy to książę Witold zagwarantował im wolność w wyznawaniu swojej religii i nadał ziemie w zamian za służbę wojskową. Mogli też budować meczety i zakładać mizary (cmentarze). Na ziemiach Korony Polskiej⁸ jako osadnicy Tatarzy pojawili się dopiero w XVII w., kiedy to w podzięce za udział w wojnie polsko-tureckiej w 1673 r.⁹ król Jan III Sobieski nadał im na własność ziemie¹⁰. Tatarzy wykazywali się lojalnością wobec swojej przybranej ojczyzny. Walczyli po stronie polskiej z Zakonem Krzyżackim, brali udział w wyprawach Stefana Batorego, w wojnie polsko-szwedzkiej (1655–1670), wojnie polsko-rosyjskiej (1792), insurekcji kościuszkowskiej, powstaniach narodowych, wojnie polsko-rosyjskiej 1919-1920 oraz kampanii wrześniowej 1939 r.¹¹ Największe skupiska

w stosunku do ludności o pochodzeniu polskim. Należący do mniejszości narodowej pragną zachować swój język, obyczaje, tradycje, kulturę, religię i świadomość religijną. Z kolei mniejszość etniczna charakteryzuje się wszystkimi wymienionymi wcześniej cechami mniejszości narodowej, lecz jako grupa etniczna nie posiada własnego państwa i kraju rodzinnego. Zob. S. Łodziński, *Ochrona praw osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych – perspektywa europejska*, Warszawa 2002, s. 8.

⁵ Ludność tatarska bierze swój początek od najeźdźców mongolskich z armii Batu-chana, którzy w XIII w. dokonali szeregu podbojów (ziemie ruskie, Bułgaria, Węgry, ziemie polskie). Mongolowie stworzyli ogromne imperium. Osiedliwszy się na stepach (stepy kipczackie – od Dniestru, Bohu i Dniepru aż po Kirgizję), szybko zasymilowali się z ludnością turekojęzyczną. Od ludności tej przejęli język, religię (islam) oraz kulturę. Zob. P. Borawski, A. Dubiński, *Tatarzy polscy. Dzieje, obrzędy, legendy, tradycje*, Warszawa 1986, s. 13.

⁶ A. Konopacki, *Życie religijne Tatarów na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI-XIX wieku*, Warszawa 2010, s. 71; U. Wróblewska, *op. cit.*, s. 118.

⁷ Głównie w okolicach Wilna, Grodna, Kowna i Trok. Zob. M. B. Topolska, *Grupy etniczne na ziemiach litewsko-białorusko-ukraińskich – Karaimi, Tatarzy, Ormianie, Żydzi, Polacy – od XV do XVIII wieku*, [w:] *Przemiany zachodnioeuropejskiego pogranicza kulturowego pomiędzy Bugiem a Dźwiną i Dnieprem (polsko-litewsko-białorusko-ukraińskie losy od XV do początku XX wieku)*, Zielona Góra 2009, s. 236-240.

⁸ Rejony osadnictwa Tatarów to: Wolyń, Podole i Suwalszczyzna.

⁹ Tatarzy wzięli udział, po stronie polskiej, w bitwie pod Chocimiem w 1673 r.

¹⁰ A. Kolodziejczyk, *Rozprawy i studia z dziejów Tatarów litewsko-polskich i islamu w Polsce w XVII-XX wieku. W 600-lecie osadnictwa tatarskiego na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Siedlce 1997, s. 9-35.

Tatarów w II Rzeczypospolitej znajdowały się w województwach: nowogródzkim¹², wileńskim¹³ i białostockim¹⁴. Mniejsze grupy występowały w województwach: poleskim¹⁵, wołyńskim¹⁶ i lubelskim¹⁷. Spis powszechny ludności przeprowadzony w 1921 r. pokazywał, że ludność tatarska (w zdecydowanie mniejszym stopniu) zamieszkuje także województwa: kieleckie, lwowskie, łódzkie, stanisławowskie oraz warszawskie (głównie Warszawa)¹⁸.

1. Geneza muzułmańskiego duszpasterstwa wojskowego w II RP

Odzyskanie niepodległości przez Polskę w 1918 r. niosło ze sobą konieczność sformowania silnej armii dla obrony granic i odradzającej się państwowości. Polska wyszła z pierwszej wojny światowej jako państwo wielonarodowościowe i wielowyznaniowe. Pluralistyczna struktura narodowościowa i wyznaniowa dotyczyła także armii polskiej. Dlatego też polski rząd, mając na uwadze duchowe potrzeby armii i jej specyfikę, wprowadził służbę duszpasterską dla wszyst-

¹¹ T. Stefaniuk, *Czy istnieje „polski islam”? O islamie i muzułmanach w Polsce*, „Teofil. Pismo Kolegium Filozoficzno-Teologicznego Dominikanów” 2006, 2 (24), s. 4.

¹² Tutaj występowały jedyne w Polsce osady zamieszkane wyłącznie przez ludność tatarską. Tatarzy mieszkali przede wszystkim w: Nowogródku, Słonimie, Klecku, Lachowiczach, Mirze, Lidzie. Zob. J. Tochterman, *Ilość, rozmieszczenie i struktura zawodowa Tatarów w Polsce*, „Wiadomości Geograficzne” 1935, 8-10, s. 57.

¹³ Wilno (dzielnica Łukiszki), powiat wileńsko-trocki, miasto Widze (powiat brasławski). Zob. A. Miśkiewicz, *Tatarzy polscy 1918-1939. Życie społeczno-kulturalne i religijne*, Warszawa 1990, s. 59.

¹⁴ Białystok, Grodno, Sokółka, Skiedel. Zob. M. Orłowicz, *Przewodnik ilustrowany po województwie białostockim*, Białystok 1937, s. 371.

¹⁵ Powiat łuniniecki zamieszkiwało w 1921 r. 61 Tatarów. W latach trzydziestych województwo poleskie miała zamieszkiwać już tylko jedna rodzina tatarska. Zob. A. Miśkiewicz, *op. cit.*, s. 60, 175.

¹⁶ Powiat rówieński zamieszkiwało 58 osób wyznania islamskiego. Zob. M. Orłowicz, *Ilustrowany przewodnik po Wołyniu*, Łuck 1929, s. 273.

¹⁷ Powiat bialski był zamieszkanym przez 14 osób pochodzenia tatarskiego. Zob. M. Górny, *Monografia powiatu bialskiego*, Biała Podlaska 1939, s. 83-84.

¹⁸ W Warszawie istniała przed 1914 r. kolonia muzułmańska. W 1919 r. liczyła ona 260 osób wyznania islamskiego, zaś w 1938 r. 197. A. Miśkiewicz, *op. cit.*, s. 60, 64.

kich wyznań¹⁹. Już dnia 18 stycznia 1919 r. przy konsystorzu polowym ustanowiono szefów wyznań niekatolickich: protestanckiego, prawosławnego i mojżeszowego²⁰.

Rozkazem Ministra Spraw Wojskowych z dnia 23 czerwca 1919 r. utworzono Sekcję Religijno-Wyznaniową, chcąc w ten sposób otoczyć opieką religijną żołnierzy wszystkich wyznań. Nowo utworzona Sekcja, obejmująca wyznania niekatolickie, weszła w skład Departamentu I Mobilizacyjno-Organizacyjnego na czele z majorem Bronisławem Pierackim²¹. Wśród referentur wyznaniowych w punkcie piątym pojawia się referentura wyznania mahometańskiego (muzułmańskiego)²². Naczelnicy duchowni poszczególnych wyznań pod względem wojskowo-administracyjnym zależni byli od Ministerstwa Spraw Wojskowych przez szefa Sekcji Religijno-Wyznaniowej. W materii kościelno-dogmatycznej podlegali odpowiednim władzom cywilno-duchownym²³. Dnia 18 września 1919 r. przy Sekcji tej utworzono Wydział Opieki nad Grobami Wojskowymi²⁴. Szefem Wydziału został kpt. Jan Krawczyński.

W wyniku reorganizacji Departamentu I Mobilizacyjno-Organizacyjnego, przeprowadzonej dnia 1 marca 1920 r., Sekcja Religijno-Wyznaniowa utworzyła samodzielną Sekcję Wyznań Obcych²⁵. Od dnia 24 marca 1920 r. instytucja ta nosiła nazwę: Sekcja Wyznań Niekatolickich i Opieki nad Grobami Wojennymi²⁶. Sekcji podlegały Główne Urzędy Duszpasterskie: Wyznania Ewangelicko-Augsburskiego, Ewangelicko-Unijnego, Ewangelicko-Reformowane-

¹⁹ Szerzej o strukturze wyznaniowej w II Rzeczypospolitej traktuje K. Krasowski, *Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historyczno-prawne*, Warszawa 1988, s. 106.

²⁰ Dziennik Rozkazów Wojskowych Nr 10, poz. 374 z 10.01.1919 r.

²¹ Dziennik Rozkazów Wojskowych Nr 71, poz. 2313 z 28.06.1919 r.

²² *Ibidem*, poz. 2313.

²³ *Ibidem*, poz. 2313; T. Böhm, *Organizacja wojskowej służby duszpasterskiej wyznań niekatolickich w II Rzeczypospolitej*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1993, 4, s. 47; Z. Waszkiewicz, *Duszpasterstwo w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939)*, Toruń 2000, s. 137.

²⁴ Dodatek Tajny do Dziennika Rozkazów Wojskowych Nr 10, poz. 104 z 18.09.1919 r.

²⁵ Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie (dalej: CAW), Oddział I Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego, sygn. I. 301.7.52, Schemat organizacyjny Ministerstwa Spraw Wojskowych, załącznik 7 do rozkazu L. 1792/Org. z 20.02.1920 r.

²⁶ CAW, Szef Sztabu Głównego, sygn. I. 303.1.27, Podział czynności Ministerstwa Spraw Wojskowych, załącznik nr 4 do rozkazu L. 1792/1920.

go, Wyznania Prawosławnego, Wyznania Starokatolickiego Kościoła Mariawickiego, Wyznania Mojżeszowego i Wyznania Mahometańskiego²⁷. Z dniem 12 sierpnia 1921 r. Minister Spraw Wojskowych powołał Wydział Wyznań Niekatolickich²⁸.

2. Wyznanie muzułmańskie w strukturach Wojska Polskiego

Minister Spraw Wojskowych, rozkazem z dnia 25 października 1919 r., powołał do życia Wojskowy Urząd Duszpasterski dla Wyznania Mahometańskiego. Ten sam rozkaz zawiera ogólne postanowienia dotyczące mułły wojskowego:

1. *Celem zaspokojenia potrzeb religijnych osób wojskowych wyznania mahometańskiego zostaje stworzony w W.P. Wojskowy Urząd Duszpasterski dla wyznania mahometańskiego.*

2. *Na czele Urzędu Duszpasterskiego dla wyznania mahometańskiego stoi Naczelnny Mułła Wojskowy, który jest równocześnie referentem wyznania mahometańskiego w Sekcji Religijno-Wyznaniowej M.S. Wojsk.*

3. *Kandydata na Mułłę Wojskowego przedstawia Ministerstwu Spraw Wojsk. Departament Wyznań Ministerstwa Wyznań i Oświecenia Publicznego.*

4. *Mianuje Mułłę Wojskowego Naczelnny Wódz.*

5. *Mułła Wojskowy po przyjęciu go do wojska polskiego składa przepisana przysięgę i od tej chwili podlega władzom wojskowym w myśl wojskowych przepisów służbowych.*

6. *Mułłę Wojskowego obowiązuje karność i dyscyplina, jak wszystkie inne osoby wojskowe w myśl wojskowych przepisów służbowych.*

7. *Mułła wojskowy jako najwyższy duszpasterz mahometański w W.P. jest zależnym pod względem wojskowo-administracyjnym przez Szefa Sekcji Religijnej Wyznań od Ministra Spraw Wojsko-*

²⁷ CAW, Biuro Wyznań Niekatolickich Ministerstwa Spraw Wojskowych 1919-1939, sygn. I. 300.20.3, Rozkaz Departamentu Mobilizacyjno-Organizacyjnego nr 1792/1920, rozdział 3, s. 12: spis władz wojskowych.

²⁸ T. Böhm, *op. cit.*, s. 50; Z. Waszkiewicz, *op. cit.*, s. 138. Z kompetencji Wydziału Wyznań Niekatolickich dnia 20 listopada 1922 r. wyłączono Główny Urząd Opieki nad Grobami Wojennymi, przekazując go Ministerstwu Robót Publicznych.

wych, w sprawach czysto duchownych zaś działa w myśl przepisów swojej Wiary i Świętego Koranu.

Obowiązki i zadania Mułły Wojskowego:

8. Do obowiązków Mułły Wojskowego należy:

a) *Spełnianie wszelkich postug religijnych wobec wojskowych wyznania mahometańskiego oraz ich rodzin;*

b) *Zdawanie Szefowi Sekcji Religijnej Wyznań raportów i sprawozdań co pewien z góry określony czas i referowanie kwestii kościelno-religijnych swego wyznania oraz wojskowych wyznania mahometańskiego.*

9. *Mułła Wojskowy prowadzi akta stanu cywilnego według odpowiedniego formularza, następnie o każdym akcie zawiadamia zarząd właściwej gminy wyznaniowej każdego z wojskowych.*

10. *Mułła Wojskowy otrzymuje urlop od Szefa Sekcji Religijnej Wyznań jedynie po uprzednim przedstawieniu swego zastępcy na czas choroby lub urlopu.*

11. *Oprócz ogólnych postanowień dla Mułły Wojskowego wyjdzie w najbliższym czasie opracowana przez Sekcję Religijną Wyznań M.S. Wojsk. instrukcja wewnętrzna dla Mułtów Wojskowych²⁹.*

Poddając analizie zadania mułły wojskowego, należy pamiętać, iż islam nie wykształcił duchowieństwa w rozumieniu chrześcijańskim. Nie prowadzono specjalnego kształcenia przyszłych duchownych. Duchowny był wybierany spośród wiernych. Kandydat na to stanowisko musiał spełniać określone kryteria. Jako przewodnik duchowy i urzędnik zarazem miał za zadanie dbać o rozwój oraz stan moralny podległej mu społeczności. Obecność duchownego była również bardzo ważnym ogniwem, które łączyło daną społeczność, w tym przypadku żołnierzy.

Pierwszym kapelanem wyznania muzułmańskiego w Wojsku Polskim został mianowany w 1919 r. Sinatulla Chabibullin³⁰. Pełnił

²⁹ Dziennik Rozkazów Wojskowych Nr 93, poz. 3583 z 25.10.1919 r. W dokumentach ministerstwa pojawia się oczywisty błąd polegający na określeniu religii islamskiej mianem *wyznanie mahometańskie*. Jest to termin niewłaściwy w stosunku do wyznawców islamu, albowiem Mahomet uznawany jest za proroka, a nie Boga i z tego względu powyższa nazwa stanowi pogwałcenie szahady.

³⁰ Sinatulla Chabibullin od 1890 r. pracował jako mułła pomocniczy w warszawskim okręgu wojskowym, pomagając kapelanowi wojskowemu wyznania muzułmańskiego Siunajajewowowi, a od 1910 r. mulle Chafizowowi. Zob. M.T. Żuk, *Kapelani*

funkcję naczelnego mułły wojskowego i referenta wyznania muzułmańskiego w stopniu kapitana³¹. Dnia 18 grudnia 1920 r. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego powołało na funkcję nieetatowego imama w Wojsku Polskim Mirsajda Chafizowa³². Tymczasem Ministerstwo Spraw Wojskowych w styczniu 1923 r., ze względu na małą liczbę żołnierzy wyznających religię muzułmańską, zlikwidowało Główny Urząd Duszpasterski Wyznania Mahometańskiego. W dokumentach Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zapisano jednak, że w razie potrzeby Muzułmański Związek Religijny w Polsce może uzyskać etat dla mułły wojskowego w strukturach Wojska Polskiego³³. Po likwidacji etatowego mułły wojskowego opiekę religijną sprawował nad żołnierzami wyznania islamskiego tymczasowy mułła wojskowy jako tzw. lotny kapelan. Dnia 23 sierpnia 1926 r. Muftijat zwalnia Mirsajda Chafizowa i mianuje tymczasowym imamem wojskowym Asfandjora Fazlajewa. W 1933 r. Fazlajew otrzymuje do pomocy muezina Kebira Kembrowa³⁴.

Kiedy w czerwcu 1936 r. Ministerstwo Spraw Wojskowych utworzyło w ramach 13. Pułku Ułanów Wileńskich Szwadron Ułanów Tatarskich, zaistniała potrzeba ustanowienia kapelana dla tegoż Szwadronu. Dnia 13 lipca 1937 r. Muftijat wystąpił pisemnie do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o skierowanie kapelana dla 1 Szwadronu Ułanów Tatarskich. Rok później, dnia 13 maja 1938 r., Ministerstwo Spraw Wojskowych przekazało komunikat o mianowaniu pomocniczym kapelanem wojskowym dla

muzułmańscy w Wojsku Polskim, „Wojsko i Wychowanie” 1996, 6, s. 52; A. Kolodziejczyk, *op. cit.*, s. 61 i n.; Z. Waszkiewicz, *Naczelnicy rabini i imamowie Wojska Polskiego w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Historia duszpasterstwa wojskowego na ziemiach polskich*, red. J. Ziólek i in., Lublin 2004, s. 441.

³¹ CAW, Biuro Wyznań Niekatolickich Ministerstwa Spraw Wojskowych 1919-1939, sygn. I. 300.20.3, Rozkaz Departamentu Mobilizacyjno-Organizacyjnego nr 1792/1920, rozdział 3, s. 12: spis władz wojskowych; M. T. Żuk, *op. cit.*, s. 52.

³² T. Żuk, *op. cit.*, s. 52; Z. Waszkiewicz, *op. cit.*, s. 441; A. Kolodziejczyk, *op. cit.*, s. 61 i n. Mirsaid Chafizow ukończył orenburską szkołę muzułmańską. W 1914 r. został powołany do wojska rosyjskiego jako kapelan wyznania muzułmańskiego i wysłano go na front. Do Warszawy wrócił w 1919 r.

³³ Archiwum Akt Nowych (dalej AAN), Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 888, pismo nr 484, k. 13 i n.

³⁴ M.T. Żuk, *op. cit.*, s. 52-53.

żołnierzy wyznania muzułmańskiego Alego Woronowicza³⁵. Przed Woronowiczem nad żołnierzami wyznania muzułmańskiego w 13. Pułku Ułanów Wileńskich duchową opiekę sprawował imam meczetu w Wilnie Ibrahim Smajkiewicz. Wybuch drugiej wojny światowej dnia 1 września 1939 r. sprawił, że zarówno 13. Pułk Ułanów Wileńskich wraz z 1 Szwadronem, jak i duszpasterstwo muzułmańskie przestały funkcjonować. 13 Pułk został rozformowany, a mufta wojskowy Ali Woronowicz w 1941 r. został aresztowany przez NKWD i prawdopodobnie zamordowany³⁶.

3. Liczebność żołnierzy wyznania muzułmańskiego

Tabela 1
Liczebność żołnierzy wyznania muzułmańskiego
w czasie trwania wojny polsko-rosyjskiej 1919-1920

Jednostka terytorialna	Oficerowie	Szeregowi
Okręg generalny Warszawa	-	1
Okręg generalny Lublin	5	4
Okręg generalny Kielce	-	1
Okręg generalny Grodno	4	68
Okręg generalny Mińsk	-	1
Razem	9	75

Źródło: CAW, Biuro Wyznań Niekatolickich Ministerstwa Spraw Wojskowych, sygn. I. 300.20.8, Wykaz osób wojskowych wyznań niekatolickich w okręgach generalnych. W Okręgach Generalnych: Łódź i Kraków nie odnotowano żołnierzy wyznania muzułmańskiego. Patrz także: A. Mazur, *Duszpasterstwo polowe w latach 1914-1921*, Warszawa 2004, s. 216; Z. Waszkiewicz, *Naczelní rabini i imamowie Wojska Polskiego w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Historia duszpasterstwa wojskowego na ziemiach polskich*, red. J. Ziółek i in., Lublin 2004, s. 426.

³⁵ AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 2898, s. 53, Prośba Muftijatu z dnia 13 lipca 1937 r. do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o mianowanie kapelana muzułmańskiego dla 13. Pułku Ułanów Wileńskich. Ali Woronowicz w 1929 r. ukończył Szkołę Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wolyńskim. W 1932 r. ukończył orientalistykę na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Studiował również na Uniwersytecie Al-Azhar w Kairze (1933-1935). Od roku 1937 był imamem muzułmańskiej wspólnoty w Warszawie. Zob. M. T. Żuk, *op. cit.*, s. 53; Z. Waszkiewicz, *op. cit.*, s. 442; A. Kołodziejczyk, *op. cit.*, s. 66-67.

³⁶ M. T. Żuk, *op. cit.*, s. 53.

Po roku 1926 do Wojska Polskiego przyjęto znaczną liczbę oficerów-muzułmanów. W 36 pułku piechoty, który stacjonował w Warszawie, służbę pełnili Azerowie: płk Kazum-Bek Dżangir Bej oraz płk Sztabu Generalnego Israfil-Bej Isfatileff Michammed, a także Dagestańczyk, ppor. Umaszef Hadzi Jusuf Bek³⁷.

Tabela 2
Liczebność żołnierzy wyznania muzułmańskiego w 1927 r.

Jednostka terytorialna	Oficerowie	Szeregowi
Dowództwo okręgu korpusu nr 1 Warszawa	4	3
Dowództwo okręgu korpusu nr 2 Lublin	2	1
Dowództwo okręgu korpusu nr 3 Grodno	1	24
Dowództwo okręgu korpusu nr 5 Kraków	1	-
Dowództwo okręgu korpusu nr 6 Lwów	1	-
Dowództwo okręgu korpusu nr 7 Toruń	3	4
Dowództwo okręgu korpusu nr 9 Brześć	4	-
Dowództwo okręgu korpusu nr 10 Przemyśl	1	-
Korpus Ochrony Pogranicza	-	3
Razem	17	55

Źródło: CAW, Ministerstwo Spraw Wojskowych, Departament Dowodzenia Ogólnego, sygn. I. 300.22.45, Liczebność wyznaniowa oficerów i szeregowych. Badanie przeprowadzono dnia 15 lutego 1927 r. W Dowództwach Okręgów Korpusów: Łódź i Poznań nie odnotowano żołnierzy wyznania muzułmańskiego. Patrz także: Z. Waszkiewicz, *Naczelní rabini...*, s. 427.

W 1930 r. w garnizonie warszawskim służyli m.in.: kpt. Stankiewicz Josuf-Bine Jan (w służbie sanitarnej), por. Nauruz Islam Girej (1 pułk szwoleżerów), por. Obuchowski Mahmet Mateusz (w Departamencie Aeronautyki Ministerstwa Spraw Wojskowych), kpt. Hurko-Romeyko Stefan Mustafa (w Centrum Wyszkozenia Piechoty w Rembertowie), ppłk Bahedin Emir Hasan Chursz (studia w Wyż-

³⁷ A. Kolodziejczyk, *op. cit.*, s. 49.

szej Szkole Wojennej), rotmistrz Jedigar Veli Bek (podobnie jak Chursz odbywał studia). Oficerowie wyznania islamskiego stacjonowali także w garnizonie w Modlinie³⁸.

4. Pułk Ułanów Tatarskich w latach 1919-1939

W Wojsku Polskim II Rzeczypospolitej w styczniu 1919 r. na rozkaz Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego rozpoczęło się formowanie pułku tatarskiego. Werbunek do jednostki prowadził Centralny Komitet Tatarski oraz Komitet Obrony Kresów Wschodnich³⁹. Sztab Generalny Wojska Polskiego dnia 25 stycznia 1919 r. zgodził się na utworzenie jednostki tatarskiej⁴⁰. Sformowany Oddział Jazdy Tatarskiej nazywany był także Pułkiem Jazdy Tatarskiej. Dnia 14 lutego 1919 r. w Ostrowie Mazowieckim zostaje utworzony pierwszy szwadron Oddziału i 23 lutego trafia do Białegostoku. W kwietniu 1919 r. pułk liczy już dwa szwadrony i dwa plutony karabinów maszynowych. Dowódcą pułku zostaje płk Eugeniusz Śląski⁴¹. W początkach maja 1919 r. Oddział obejmuje posterunki na linii demarkacyjnej z Niemcami na odcinku Balia – Cerkowna – Norej – Nowy Dwór – Nowo-Kamienna – Chinowy⁴².

Dnia 2 lipca 1919 r. żołnierze Oddziału Jazdy Tatarskiej złożyli przysięgę wojskową. Kapelanem tegoż Oddziału został Sinatulla Chabibullin. Był on mianowany przez Ministerstwo Spraw Wojskowych naczelnym mułłą wojskowym i referentem wyznania muzułmańskiego w stopniu kapitana⁴³. Sinatulla Chabibullin do czasu objęcia urzędu naczelnego kapelana wojskowego wyznania muzułmań-

³⁸ *Ibidem*, s. 49.

³⁹ V. B. Jedigar, *Zarys historii wojennej Tatarskiego Pułku Ułanów im. Mustafy Achmatowicza*, Warszawa 1925, s. 7.

⁴⁰ Podstawę do formowania dał rozkaz nr 41 Sztabu Generalnego z 1919 r. Zob. K. Bassara, *Muzułmanie w obronie II Rzeczypospolitej w 1920 roku*, „Przegląd Tatarski” 2011, 2, s. 11.

⁴¹ K. Waluś, J. Waluś, *Tatarski Pułk Ułanów im. płk. Mustafy Achmatowicza i jego pamiątkowe medale*, „Biuletyn Numizmatyczny” 2010, 1, s. 49.

⁴² *Ibidem*, s. 49; A. Miśkiewicz, *op. cit.*, s. 29.

⁴³ CAW, Biuro Wyznań Niekatolickich Ministerstwa Spraw Wojskowych 1919-1939, sygn. I. 300.20.3, Rozkaz Departamentu Mobilizacyjno-Organizacyjnego nr 1792/1920, rozdział 3, s. 12: spis władz wojskowych; M. T. Żuk, *op. cit.*, s. 52. Zob. także: A. Pogorzelski, *Problem imamaty wojskowego oraz sytuacja prawna żołnierzy wyznania muzułmańskiego w Wojsku Polskim w latach 1918-1939*, [w:] *Rocznik Tatarów Polskich*, t. VI, Gdańsk 2000.

skiego w Wojsku Polskim był imamem wojsk rosyjskich. Pułk liczył w tym czasie 12 oficerów i 478 podoficerów⁴⁴.

Kilka miesięcy później, dnia 16 września 1919 r., Pułk Jazdy Tatarskiej zmienia nazwę na Pułk Ułanów Tatarskich im. Mustafy Achmatowicza. Zabieg ten był możliwy dzięki wstawiennictwu u Naczelnego Wodza, Józefa Piłsudskiego, Aleksandra Achmatowicza, prawnika i senatora, przyjaciela Marszałka⁴⁵. Dowódcą pułku od dnia 20 stycznia 1920 r. został gen. Aleksander Romanowicz. W połowie roku 1920 do tej formacji zbrojnej zostają wcieleni górale z Kaukazu i Azerbejdżanu (6 oficerów i 226 szeregowych)⁴⁶.

W czasie od września 1919 r. do kwietnia 1920 r. Pułk Tatarski walczy na Polesiu w ramach 9 Dywizji Piechoty. Względnie spokojny czas żołnierze wykorzystują na szkolenie oraz werbunek nowych ochotników⁴⁷.

Dnia 3 maja 1920 r. 3 szwadron tatarski wchodzi do Kijowa. W tym czasie Pułk Tatarski operacyjnie należy do 7. Brygady Kawalerii pod komendą gen. Aleksandra Romanowicza⁴⁸. Dnia 1 czerwca 1920 r. wojska bolszewickie kontratakują. W tym czasie tatarscy żołnierze walczą nad rzeką Teteriew. Osłaniają polskie siły wzdłuż linii kolejowej Kijów – Korosteń oraz bronią przepraw przez rzeki Uszę i Ubożec. W czasie walk Pułk ponosi dotkliwe straty. W czerwcu 1920 r. liczy jeden szwadron konny i jeden szwadron pieszy – łącznie ponad 100 żołnierzy⁴⁹. Dnia 16 lipca 1920 r. zapada decyzja o wycofaniu Pułku Tatarskiego w głąb kraju w celu odpoczynku i uzupełnienia stanu osobowego. Dnia 23 lipca 1920 r. żołnierze docierają do Płocka. Tutaj Pułk przechodzi reorganizację i uzupełnia straty⁵⁰. Po uzupełnieniach liczy 14 oficerów i 393 szeregowych, po-

⁴⁴ V. B. Jedigar, *op. cit.*, s. 10–16.

⁴⁵ K. Waluś, J. Waluś, *op. cit.*, s. 49. Pułk Jazdy Tatarskiej utworzono na mocy rozkazu nr 113 z dnia 16 września 1919 r.; S. Hordejuk, *Józef Piłsudski i Tatarzy polscy*, „Echo Studzianki” 2010, 4, s. 1.

⁴⁶ CAW, Pułk Ułanów Tatarskich, sygn. I. 321.42.14, s. 20; K. Waluś, J. Waluś, *op. cit.*, s. 50.

⁴⁷ V. B. Jedigar, *op. cit.*, s. 13.

⁴⁸ J. Wasiutyński, *Zarys historii wojennej 17. pułku ułanów gnieźnieńskich*, Warszawa 1929, s. 7, 9. W skład VII Brygady Kawalerii wchodził także 1 Pułk Szwoleżerów Józefa Piłsudskiego. Od 25 kwietnia 1920 r. VII Brygada prowadziła walki na Ukrainie.

⁴⁹ K. Waluś, J. Waluś, *op. cit.*, s. 50.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 50. Osiąga gotowość bojową w następującym składzie: 1 szwadron (dowódca rotmistrz Dackiewicz), 2 szwadron (porucznik Kałaszyński), 3 szwadron

nadto 7 oficerów, 130 szeregowych piechoty i 140 szeregowych kawalerii ze szwadronu zapasowego⁵¹.

W początkach sierpnia 1920 r. Pułk Tatarski bierze udział w obronie dolnej Wisły. Wchodzi w skład Grupy Operacyjnej „Dolna Wisła” pod dowództwem gen. Mikołaja Osiowskiego. Dnia 7 sierpnia rotmistrz Churszow wraz z oddziałem dokonuje zwiadu w kierunku Płońska. Podczas powrotu w Bodzanowie zostaje rozlokowany jeden szwadron, by zabezpieczyć łączność z Wyszogrodem, zaś na odcinku od Dobrzynia do Płocka pozostaje drugi szwadron i część szwadronu technicznego. Dnia 12 sierpnia 1920 r. Tatarzy walczą pod Sochacim i Bielskiem. Gwałtowny atak na Płock siły rosyjskie przypuszczają 18 sierpnia 1920 r. Zacięte walki trwają do dnia następnego. 19 sierpnia 1920 r. o godzinie 11 siły rosyjskie zostają odrzucone. W walkach o Płock zginęło 56 żołnierzy tatarskich (w tym 2 oficerów), a kilkudziesięciu zostało rannych⁵².

Po przesunięciu się linii frontu, dnia 10 września 1920 r., na skutek braku zdolności bojowej i niskiego stanu osobowego, Pułk Ułanów Tatarskich im. Mustafy Achmatowicza uległ rozformowaniu. Część żołnierzy tatarskich z rozwiązanej formacji (około 200 ludzi) zostaje wcielona do 13. Pułku Ułanów Wileńskich. Pod koniec września 1920 r., na wskutek interwencji u Naczelnego Wodza, sformowano Dywizjon Muzułmański. Jego skład osobowy stanowili przede wszystkim kawalerzyści z Pułku Tatarskiego Ułanów i ze szwadronu zapasowego 13. Pułku Ułanów Wileńskich. Dowództwo nad stacjonującą w Krośniewicach jednostką objął oficer pochodzenia kauka-

(porucznik Iskander Achmatowicz) i 4 szwadron (porucznik Antoniewski), szwadron ciężkich karabinów maszynowych (rotmistrz Poltorzycki), szwadron techniczny (porucznik Kałaura), szwadron sztabowy (porucznik Lisiecki), szwadron marszowy (rotmistrz Rychter).

⁵¹ K. Waluś, J. Waluś, *op. cit.*, s. 50. Szwadron zapasowy pułku utworzony został w połowie 1919 r. Powodem jego tworzenia była zwiększająca się liczba zgłaszających się muzułmańskich ochotników. Dnia 19 marca 1920 r. szwadron zapasowy Tatarskiego Pułku Ułanów został przeniesiony z Grodna do Wilna. Prowadził działania zbrojne w rejonie Kanalu Augustowskiego i na Grodzieńszczyźnie. Po ofensywie armii bolszewickiej nad Berezyną i Autą wojska polskie zostały wyparte z okolic Dżisny. Wobec zagrożenia Wilna zapadła decyzja o ewakuacji żołnierzy tatarskich do Płocka. Zob. K. Bassara, *op. cit.*, s. 12.

⁵² K. Bassara, *op. cit.*, s. 13. O udziale żołnierzy tatarskich w obronie Płocka w 1920 pisze G. Gołębiowski, *Muzułmanie w II Rzeczypospolitej – Tatarski Pułk Ułanów w obronie Płocka w 1920 r. (Nieznane relacje)*, „Rocznik Muzułmański” 2011, 8, s. 50-65.

skiego ppłk Bahajeddyn Emir Hassan Chursz. Dnia 30 września 1920 r. Dywizjon Muzułmański przenosi się z Krośniewic do Łunińca⁵³. W listopadzie 1920 r. liczy około 400 żołnierzy. Przechodzi szereg reorganizacji, aż w końcu, dnia 10 grudnia 1920 r., zostaje wcielony do 3. Pułku Strzelców Konnych. W roku następnym, w wyniku demobilizacji dnia 6 lipca 1921 r., zostaje zredukowany do szwadronu. Od tego czasu szwadron pełni służbę asystencyjną przy polskiej podkomisji granicznej. W dniu 2 lutego 1922 r. zostaje wcielony do 10. Pułku Strzelców Konnych, który stacjonował w Łańcucie⁵⁴.

Odmienny los spotkał tych żołnierzy, którzy zostali wcieleni do 13. Pułku Ułanów Wileńskich. Na prośbę działaczy tatarskich ze Związku Kulturalno-Oświatowego Tatarów RP wskrzeszono jednostkę tatarską w Wojsku Polskim. Ministerstwo Spraw Wojskowych rozkazem nr 9 z dnia 9 czerwca 1936 r. nadało 1 szwadronowi 13. Pułku Ułanów Wileńskich nazwę Szwadron Ułanów Tatarskich⁵⁵. Dowódcą został rotmistrz Michał Bogdanowicz. Po otrzymaniu rozkazu podjęto działania zmierzające do przekształcenia 1 szwadronu w Szwadron Ułanów Tatarskich⁵⁶. Dnia 13 grudnia 1936 r. żołnierze tatarscy składają przysięgę. Biorą w niej udział: imam Wilna Ibrahim Szmajkiewicz, zastępca muftiego Wojska Polskiego płk Jakub Romanowicz, redaktor „Życia Tatarskiego” Stefan Tuhan Baranowski i prof. Aleksander Jeliaszewicz⁵⁷. W lipcu 1937 r. szwadron otrzymał buńczuk⁵⁸.

Wiosną 1939 r. 13. Pułk Ułanów Wileńskich wchodził w skład Wileńskiej Brygady Kawalerii. Całość operacyjnie przynależała do Armii „Prusy”. W końcu sierpnia 1939 r. 13. Pułk wraz ze Szwadronem Ułanów Tatarskich przetransportowano do miejscowości

⁵³ K. Waluś, J. Waluś, *op. cit.*, s. 55.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 55; K. Bassara, *op. cit.*, s. 14; V. B. Jedigar, *op. cit.*, s. 45-46.

⁵⁵ CAW, Akta 13 pułku ułanów, sygn. I. 321.13.12., Rozkaz dzienny nr 69 z dn. 20.06.1936 r., s. 1, pkt. 3.

⁵⁶ CAW, Akta 13 pułku ułanów, sygn. I. 321.13.12., Rozkaz dzienny nr 69 z dn. 20.06.1936 r., s. 1. O Szwadronie Ułanów Tatarskich w latach 1936-1939 pisze szerzej: Z. Kosztyła, *Szwadron Ułanów Tatarskich w latach 1936-1939*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1986, 4, s. 205-216. Szwadron Ułanów Tatarskich był formacją o dużej samodzielności. Jego skład stanowiły trzy plutony liniowe. Oprócz plutonów liniowych skład szwadronu stanowiły: poczet dowódcy oraz drużyna gospodarcza. Etat szwadronu liczył ok. 100 ludzi (pełen etat wynosił 120 ludzi). Służba zasadnicza w szwadronie, podobnie jak w całej kawalerii, trwała 23 miesiące.

⁵⁷ K. Waluś, J. Waluś, *op. cit.*, s. 55.

⁵⁸ Symbol władzy dawnych chanów tatarskich.

Gałkówkę pod Łodzią. Dnia 1 września formacja ta osiąga okolice Piotrkowa Trybunalskiego. Rozbicie Armii „Prusy” w rejonie Piotrkowa Trybunalskiego i Tomaszowa Mazowieckiego sprawia, że jednostka 13. Pułku musi się wycofywać wzdłuż południowego brzegu Pilicy. Dnia 19 września żołnierze Pułku Wileńskiego uczestniczą w powstrzymaniu niemieckiego natarcia pod Włodawą, a 23 września w bitwie pod Suchowolą na Lubelszczyźnie. Kilkanaście dni później, dnia 28 września 1939 r., pod Medyką zapada decyzja o reformowaniu jednostek wojskowych, wśród nich Szwadronu Ułanów Tatarskich⁵⁹. Po demobilizacji wielu polskich Tatarów przeszło do podziemia i walczyło w formacjach zbrojnych zarówno na Zachodzie, jak i na Wschodzie.

Rozkazem Ministra Spraw Wojskowych z czerwca 1919 r. został zatwierdzony czasowo ubiór pułku Jazdy Tatarskiej. Mundur ten składał się z:

A) Dla szeregowców:

1. *Kurtka – łańska przepisowa z jasnoniebieskimi wypustkami, na kołnierzu jasnoniebieski proporczyk szerokości 3 cm, długości 8 cm, rysunku tatarskiego (zweżający się okrągło ku końcowi w jedno ostrze); na proporczyku żółty metalowy półksiężyc i gwiazda pięcioramienna. Naramienniki z żółtą wypustką.*

2. *Spodnie – przepisowe szare do butów z niebieską wypustką.*

3. *Płaszcz – przepisowy, jak dla wszystkich rodzajów broni, proporczyk na kołnierzu i naramienniki – jak na kurtce.*

4. *Czapka – kroju przyjętego w pułku, z okutym daszkiem, otok czapki jasnoniebieski, górna wypustka żółta; na przodzie czapki pod przepisowym orzełkiem żółty metalowy półksiężyc i gwiazda pięcioramienna.*

5. *Obuwie – buty wysokie z ostrogami.*

6. *Kordony – (etyszkiet) – przepisowe, jak dla ułanów (tylko przy stroju paradnym).*

7. *Proporczyki na lance – kroju i barwy takiej, jak na kołnierzu.*

⁵⁹ K. Grygajtis, *Zarys dziejów Szwadronu Ułanów Tatarskich (1936–1939)*, „Mówią Wieki” 1977, 9, s. 18.

B) Dla oficerów:

Wszystko jak dla żołnierzy, z dodaniem przepisowej oficerskiej gwiazdki i podpinki, oraz jasnoniebieskich wypustek na płaszczu; naramienniki na jasnoniebieskim podkładzie z żółtą wypustką dokoła. Poza służbą mogą oficerowie nosić, zgodnie z „Przepisami Umundurowania” r. 1917, długie przepisowe spodnie czarne.

Uwaga: Orzełek na czapce, guziki, oficerskie naramienniki, podpinka, gwiazdka (noszona nad półksiężycem), temblak i kordony – przepisowe metalowe białe⁶⁰.

Od 1936 r., kiedy powstał Szwadron Ułanów Tatarskich 13. Pułku Ułanów Wileńskich, żołnierze tej formacji nosili proporczyki na patkach mundurów w kolorze różowym z chabrowym wąskim paskiem pośrodku. Elementem wyróżniającym był dodatkowo poślązany emblemat w formie półksiężyca z gwiazdą⁶¹. Koloru różowego był również otok na czapkach rogatywkach oficerów i szeregowych.

Rys. 1. Proporzec 1 Szwadronu Ułanów Tatarskich 13 Pułku Ułanów Wileńskich (Zbiory Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie).

a) przysięga wojskowa

Rota przysięgi wojskowej w Wojsku Polskim już od momentu jego powstania stanowiła ważną kwestię. Wielowyznaniowość Wojska Polskiego sprawiała problemy natury organizacyjnej, związane z procedurą odbierania i składania przysięgi przez żołnierzy poszcze-

⁶⁰ Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych Nr 71, poz. 2316 z 28.06.1919 r.

⁶¹ Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych Nr 6, poz. 66 z 24.02.1928 r.

gólnych wyznań⁶². Kwestię merytoryczną i metodyczną przysięgi składanej przez żołnierzy Wojska Polskiego rozwiązało rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Ignacego Mościckiego z dnia 22 marca 1928 r. Od tego czasu obowiązywała zasada, że żaden żołnierz nie może być zmuszony do złożenia przysięgi lub przyrzeczenia (w przypadku niewierzących), jeśli tekst i rytuał ich składania jest sprzeczny z wyznaniem, do którego przysięgający prawnie należy⁶³. Zasady te znalazły potwierdzenie w cywilnym Kodeksie Postępowania Karnego (artykuł 111). Zostały także wniesione do ostatniego przed drugą wojną światową Kodeksu Wojskowego Postępowania Karnego (artykuł 83) wydanego w 1936 r.⁶⁴

Do roku 1928 przysięgę wojskową rekrutów odbierał dowódca lub wyznaczony oficer w obecności duchownego danego wyznania⁶⁵. Po proteście biskupa polowego ks. Stanisława Galla oraz naczelnych kapelanów wojskowych poszczególnych wyznań niekatolickich, jak również szefa Biura Wyznań Niekatolickich, złożonym w 1927 r. przeciw zasadzie przyjmowania przysięgi przez dowódcę jednostki, od lipca 1928 r. w Wojsku Polskim przyjęto zasadę, że przysięgę wojskową odbierali tylko duchowni poszczególnych wyznań w obecności dowódcy jednostki⁶⁶.

Rekruci po ukończeniu pierwszego wyszkolenia, tj. około dwa miesiące po wcieleniu do jednostki wojskowej, składali przysięgę wojskową. Zaprzysiężenie miało charakter uroczysty. Poprzedzało je nabożeństwo z kazaniem okolicznościowym mułły wojskowego. Przysięgę odbierali duchowni wojskowi. W przypadku wyznania muzułmańskiego był to mułła wojskowy.

Rota przysięgi dla żołnierzy wyznania muzułmańskiego brzmiała następująco:

⁶² Dekretem Rady Regencyjnej, w grudniu 1918 r., wprowadzono treść przysięgi wojskowej dla wszystkich żołnierzy, bez różnicy wyznania. Żołnierze, niezależnie od wyznania, przysięgali na: *Pana Boga Wszchemogącego (...) Ojczyźnie (...) Państwu Polskiemu i Radzie Regencyjnej*. Zob. Dziennik Rozporządzeń Komisji Wojskowej Nr 1, poz. 2 z 28.10.1918 r.

⁶³ T. A. Kowalski, *Mniejszości narodowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej (1918-1939)*, Toruń 1997, s. 147.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 147.

⁶⁵ Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych Nr 32, poz. 343 z 22.10.1925 r.

⁶⁶ T. A. Kowalski, *op. cit.*, s. 147.

Przysięgam Panu Bogu Jedynemu być wiernym Ojczyźnie mej, Rzeczypospolitej Polskiej, chorągwi wojskowych nigdy nie odstąpić, stać na straży honoru żołnierza polskiego, prawu i prezydentowi Rzeczypospolitej być uległym, rozkazy dowódców i przełożonych wiernie wykonywać, tajemnic wojskowych strzec, do ostatniego tchu w pieśniach za sprawę Ojczyzny mej walczyć i w ogóle tak postępować, abym mógł żyć i umierać jak prawy żołnierz polski.

Beretium Mine Allachivy veresulih i lleelizime a hatdeteum minel musiurkine. Billagi. Wałłagi. Tałłagi. Amin⁶⁷.

b) dni świąteczne żołnierzy wyznania muzułmańskiego

Wyznawcy islamu w Polsce obchodzili dwa najważniejsze święta muzułmańskie: Ramazan-Bajram (na zakończenie postu miesiąca ramazanu) i Kurban-Bajram (święto ofiary na pamiątkę gotowości proroka Ibrahima do poświęcenia w ofierze Allahowi swojego syna). Obchodzili także Dzień Aszury (dzień pokuty i postu), Mewlud-Bajram (dzień urodzin Muhammada) i Nowy Rok ery muzułmańskiej. Ze względu na ruchomość tych świąt, każdego roku przypadały one w innym terminie⁶⁸. Żołnierze wyznania muzułmańskiego w ciągu roku kalendarzowego obchodzili jedenaście dni świątecznych.

Chcąc uniknąć komplikacji w organizacji życia wewnętrznego żołnierzy i sprawnie dowodzić, dowódcy wojskowi musieli dostosować prawo i rozkazodawstwo do potrzeb religijnych poszczególnych wyznań. Wymagało to ujednolicenia kalendarza dni świątecznych i wcześniejszego go podawania w rozkazach wojskowych. Od roku 1920 kalendarz obejmował wszystkie wyznania w Wojsku Polskim.

W roku 1920 żołnierzy wyznania muzułmańskiego zwolniono *od ciężkich zajęć i robót, na ile służba na to pozwala* w dniach 17 i 18 czerwca (Ramazan)⁶⁹. W roku 1921 żołnierze muzułmańscy zostali zwolnieni na islamskie święto Maarać (Wniebowstąpienie Proroka Muhammada) w dniach 27 i 28 marca⁷⁰.

Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych z 1928 r. podaje następujące święta dla żołnierzy wyznania muzułmańskiego:

⁶⁷ „Almanach Oficerski na rok 1923/1924”, Warszawa 1923, s. 20-21.

⁶⁸ A. Miśkiewicz, *op. cit.*, s. 100.

⁶⁹ Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych Nr 19, poz. 192 z 08.06.1920.

⁷⁰ Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych Nr 10, poz. 205 z 15.03.1921.

- 1) 22 lutego (środa) – pierwszy dzień Ramazanu – postu (30 dni);
- 2) 23, 24 i 25 marca (piątek, sobota, niedziela) – Ramazan-Bajram;
- 3) 30 i 31 maja (środa i czwartek), 1 i 2 czerwca (piątek i sobota) – Kurban-Bajram;
- 4) 19 czerwca – I-go Mucharema, początek 1347 r. ery muzułmańskiej;
- 5) 28 czerwca (czwartek) – Aszura-Bajram;
- 6) 28 sierpnia (wtorek) – Mewlud – Narodzenia Muhammada Proroka⁷¹.

Tabela 3
Dni świąteczne żołnierzy wyznania muzułmańskiego
w roku 1936:

Kwartały	Liczba dni świątecznych
I	6
II	1
III	0
IV	4
Razem	11

Źródło: T.A. Kowalski, *Mniejszości narodowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej (1918-1939)*, Toruń 1997, s. 150.

W całej historii muzułmańskiego duszpasterstwa wojskowego w Wojsku Polskim II Rzeczypospolitej islamscy kapelani wojskowi troszczyli się przede wszystkim o narodowe i moralne uświadamianie żołnierzy. Poprzez swoją działalność oświatowo-wychowawczą przekonywali podległych im żołnierzy, aby wypełniali powinności wobec Ojczyzny, zapoznawali ich z etyką życia społecznego, jak również uczyli tolerancji dla innych wyznań. Posługiwali zarówno wśród wojsk przebywających na froncie, jak i tych na zapleczu frontu. Ważną metodą pracy kapelanów wojskowych wyznania muzułmańskiego było także nadawanie uroczystej oprawy świętom religijnym, państwowym i wojskowym.

Funkcjonowanie muzułmańskiego duszpasterstwa wojskowego w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Wojsku Polskim było

⁷¹ Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych Nr 6, poz. 65 z 24.02.1928.

dowodem na sprzyjającą atmosferę swobodnego wykonywania praktyk religijnych przez żołnierzy. Stosowana przez władze wojskowe polityka tolerancji religijnej niewątpliwie do tego się przyczyniała. Takie podejście w wychowaniu religijno-moralnym wielowyznaniowej armii polskiej II Rzeczypospolitej niewątpliwie przyczyniło się do wielu bohaterskich postaw żołnierzy, zwłaszcza w chwilach największego zagrożenia w latach 1919–1920, jak również w wojnie obronnej 1939 r.

Summary

Muslim army chaplaincy in the Second Republic of Poland. An outline of the history of the Tartar Lancer Regiment

Because of the unusual mixture of religions in Polish society during the Second Republic, military and state authorities believed regulation of religious practices in the armed forces was necessary.

As part of this regulation, the army provided Muslim chaplains to provide pastoral care to soldiers of the Islamic faith. After Poland regained independence in 1918, representatives of Polish Muslims worked to create a separate military unit in the Polish armed forces for Muslim soldiers.

In 1919 a regiment of Tartar cavalry was formed. On September 16, 1919, it changed its name to the Tartar Cavalry Regiment after Mustafa Achmatowicz. It served in the Polish-Russian war during 1919 and 1920. Since 1936, Polish Muslims have done their military service in the First Troop of the Thirteenth Vilnius Cavalry Regiment.

The office of military mullah functioned throughout the entire existence of the Tartar army unit in the Polish Army of the Second Republic. The Muslim military chaplaincy in the Interbellum (1918-1939) is evidence of the favorable atmosphere for free religious practice within the military at that time.